

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA

Teatrikunsti visuaaltehnoloogia õppekava
valguskujundaja eriala

Iiris Purge

VALGUSKUJUNDUSE LOOMINE ENDLA TEATRI LAVASTUSELE

„KOLM ÕDE“

Loov-praktiline lõputöö

Juhendaja: Margus Vaigur

Viljandi 2022

Resümees

Valguskujunduse loomine Endla teatri lavastusele „Kolm õde“

Töö eesmärk oli kirjeldada ja analüüsida loov-praktilise lõputööna valminud valguskujundust Endla teatri lavastusele „Kolm õde“. Lõputöö kirjalikus osas annan esmalt ülevaate lavastusmeeskonnast ja Anton Tšehhovi näidendist ning tutvustan lavastaja Ingomar Vihmari kontseptsiooni. Lavastaja kirjeldas lavastuse stiili sõnaga „minimalistlik“ ning ka mina üritasin oma kujundust luues sellest lähtuda. Valguskujunduse idee ehitasin üles visioonile hoida kogu aeg suurt valget pilti, kuid igale Tšehhovi vaatusele luua detailidega oma temaatika. Valguskujunduse eripäraks on töövalguse kasutamine lavastuse alguses. See protsess pani mind mugavustsoonist välja astuma ning looma valguskujundust nii, et lava peab kogu aeg valge olema. Mul on hea meel, et mulle pakuti sellist võimalust ning sain koos töötada Endla teatri trupiga.

Võtmesõnad: „Kolm õde“, minimalistlik, suurelt valgustatud lava, mugavustsoonist väljas.

Abstract

Creating a lighting design for the Endla Theater play "Three Sisters"

The aim of the work was to describe and analyze the lighting design for the Endla Theater play "Three Sisters" completed as a creative-practical thesis. In the written part of the dissertation, I will first give an overview of the production team and the play, and introduce the concept of director Ingomar Vihmar. The director described the style of the production with the word "minimalist" and I also tried to follow it when creating my design. In the second part, I describe the creation of a lighting design, starting from reading rehearsals to the full realization of the design. I built the idea of lighting design on a vision to keep a big white picture all the time, but to create a theme with details for every Tšehhov show. During the self-analysis, I looked back at the creation process and reflected on my experience. This process made me step out of the comfort zone and create a design so that the stage must be white at all times. I am glad that I was offered an opportunity and was able to work with the Endla Theater troupe.

Keywords: "Three Sisters", minimalist, big white stage, out of comfort zone

SISUKORD

SISSEJUHATUS	5
1. LAVASTUSEST	6
1.1 Anton Tšehhov ja näidend “Kolm õde”	7
1.2 Ingomar Vihmari “Kolm õde”	8
1.3 Lavakujundus ja Küüni saal	9
2. VALGUSKUJUNDUSE LOOMINE	11
2.1 Eeltöö	11
2.2 Töö valgusega proovides	13
2.3 Valguskujunduse valmimine enne esietendust	16
3. ENESEANALÜÜS	19
3.1 “Kolm õde” repertuaarietendustena	21
KOKKUVÕTE	23
KASUTATUD KIRJANDUS	25
LISAD	26
Lisa 1. Lavakujundus	26
Lisa 2. Valguspult	26
Lisa 3. SketchUp mudel	27
Lisa 4. Capture mudel	27
Lisa 5. Magic Sheet	28
Lisa 6. Fotosid lavastusest	28
Lisa 7. Cue list ehk valguspildirida	32
Lisa 8. Riputusplaan	34
Lisa 9. Suunanimekiri	35
Lisa 10. Filtrite näited	39

SISSEJUHATUS

Käesolev loov-praktiline lõputöö annab kirjaliku ülevaate valguskujunduse valmimisest Endla teatri lavastusele “Kolm õde”. Lavastus on dramatiseering tuntud vene kirjaniku Anton Tšehhovi näidendist. Antud lavastus esietendus 27. novembril 2021. aastal Endla teatri Küünis ja selle lavastajaks oli Ingomar Vihmar. Minu loov-praktilise lõputöö juhendajaks on Endla valgusala juhataja ning erialaõppejõud Margus Vaigur.

Loov-praktilise lõputöö eesmärgiks on kirjeldada valguskujunduse valmimist alustades eeltööst, lõpetades valguskujunduse tervikülevaatega. Töös selgitan, milliseid praktilisi võtteid ja tehnikaid kasutasin, analüüsid nende otstarbekust enda perspektiivist, kuid mitte laskudes liialt tehnilistesse terminitesse. Teoreetilise osa kirjeldamisel lähtusin koolis omandatud baasteadmistest. Valguskujunduse loomisel lähtusin lavastaja ideest ning minu eesmärk oli luua lavastuse kontseptsiooniga ühtiv valguskujundus.

Kirjalik töö on jagatud kolmeks peatükiks. Esimeses peatükis annan ülevaate lavastusest “Kolm õde”, selle autorist Anton Tšehhovist ja Ingomar Vihmari lähenemisest antud materjalile. Vihmar ei lavastanud seda näidendit nagu klassikalist draamalavastust, vaid jättis lavastusse alles ainult repliigid, selleks, et esile saaks kerkida tekst. Teises peatükis kirjeldan valguskujunduse loomist. Esmalt toon välja mõtted, mis tekkisid esimestes proovides ning lõpetan analüüsiga valminud valguskujundusest. Valguskujundust luues tekkis palju ideemuudatusi, millest mitmed olid lavastusideest sõltuvad. Kolmandas peatükis teen eneseanalüüsi, mõeldes tagasi tehtud valguskujundusele ja oma valikutele. Samuti kirjeldan oma mõtteid, vaadates lavastust reaetendusena. Töö on kirjutatud loomisprotsessi kirjeldavana ja analüüsivana. Kirjaliku töö lisades on fotod ja joonised selgitamaks ning illustreerimaks loodud valguskujundust. Sinna hulka kuuluvad riputusplaan¹, suunanimekiri², valguspildirida³, filtrite⁴ andmelehed ja mudel lavast.

¹ Riputusplaan - joonis, kus on kujutatud seadmed saali plaani suhtes, nende kanaliumbrid, filtrid ja gobod.

² Suunanimekiri - dokument, kus on lahti seletatud prožektorite üksikasjalik suunakirjeldus.

³ Valguspildirida - *cue list* ehk valguspuldil eelprogrammeeritud pildid, mida vahetatakse etenduse ajal.

⁴ Filter - värviline kileleht, mis pannakse halogeenprožektori ette, et muuta valguse värvi.

1. LAVASTUSEST

Endla teatri lavastus “Kolm õde” põhineb Anton Tšehhovi näidendil, mille lavastas Ingomar Vihmar. Seda näidendit on peamiselt lavastatud kui draamat, kuid autor kirjutas selle komöödiana. Endla teater on määratlenud Vihmari “Kolme õde” samuti kui komöödia. Lavastus esietendus 27. novembril 2021. aastal Endla teatri Küünis. Etendus on kahes vaatuses ning kestab 2 tundi ja 20 minutit.

“KOLM ÕDE”

Autor: Anton Tšehhov

Tõlkija: Otto Samma

Lavastaja, kunstnik ja muusikaline kujundaja: Ingomar Vihmar

Kostüümikunstnik: Jaanus Vahtra

Valguskunstnik: Iiris Purge

Osades:

Carmen Mikiver - Olga

Kleer Maibaum - Maša

Kadri Rämmeld - Irina

Jane Napp - Nataša või Anfissa

Carita Vaikjärv - Nataša või Anfissa

Priit Loog - Andrei

Jaan Rekkor - Veršinin

Andrus Vaarik - Kulõgin

Märt Avandi - Tšebutõkin

Karl-Andreas Kalmet - Tusenbach

Enn Keerd - Soljonõi

Ingomar Vihmar - Ferapont

1.1 Anton Tšehhov ja näidend “Kolm õde”

Anton Tšehhov sündis 17. jaanuaril 1860. aastal Taganrogis. Ta õppis Moskva ülikoolis arstiteaduskonnas ning on hiljem ka sellel alal praktiseerinud. Ta on nimetanud meditsiini oma abikaasaks ja kirjutamist armukeseks - kui üks väsitab ära, tegeleb teisega. Kuigi ta sai oma kirjatöödega väga tuntuks, jäi arstitöö ikka tema jaoks põhitööks. Anton Tšehhov suri 2. juulil 1904. aastal Saksamaal. Tal oli tuberkuloos ning kodumaalt ära sõites teadis kirjanik juba, et sealt ta enam ei naase. Päev varem teda külastanud arstilt, kes talle peatset surma diagnoosis, palus ta pudelit šampust, öeldes, et pole seda ammu joonud. (Sova, 2021)

Näidendi peategelasteks on kolm õde Olga, Maša ja Irina, kes elavad Venemaa sõjaväekubermangus koos oma venna Andreiga. Nad ei ole oma eluga rahul ja igatsevad aina kolida Moskvasse, kus nad sündinud on. Õdede arvates on Moskva unistuste linn, kus elu on palju värvilisem ja huvitavam kui selles väikeses kubermangus. Mida aasta edasi, seda kaugemaks unistus muutub. Lõpuks sõidab sõjavägi linnast ära. Olgast on saanud vastu tema tahtmist koolidirektor. Maša, kes armus kindral Veršininisse, hülgab ta, ning naine peab oma mehe Kulõgini juurde jääma. Irina on nõus Tusenbachiga abielluma, tellisvabrikusse sõitma ja ka õpetama hakkama, kuid mees lastakse maha. Ainult Andrei naine Nataša on õnnelik, et maja tühjaks jääb, sest nüüd saab temast perenaine ja hakata ümberkorraldusi tegema. (Tšehhov, 1900)

“Kolm õde” on kirjanik Anton Tšehhovi üks tuntumaid näidendeid, mis valmis 1900. aastaks. See on neljas vaatuses. Vladimir Nemirovitš-Dantšenko on vaatuseid kirjeldanud nii: esimene - nimepäev, kevad, lõbus, päike paistab heledalt, teine - labasus haarab pikka mööda oma kätte võimu õilsalt tunnetavate inimeste üle, kolmas - tulekahju naabruses, labasuse võim on sügavam, inimesed siplevad oma elamustes, neljas - sügis, kõigi lootuste purunemine, labasuse triumf. See on Tšehhovi kõige rohkem mängitud näidend, mida on tõlgitud ja lavastatud üle maailma, näiteks Saksamaal kui Jaapanis. (Sova, 2021)

“Kolm õde” oli tellimusnäidend, mille ettepanek Moskva Kunstiteatrist tehti Tšehhovile pärast tema kahe eelmise näidendi suurt edu. Näidendi esimene lugemine toimus

29. oktoobril 1900. aastal Moskva Kunstiteatris. See oli osutunud katastroofiks, sest teatri töötajad ei saanud selgusele, kas tegemist on draama või tragöödiaga. Kirjaniku ajas see aga segadusse, sest tema oli veendunud, et tegu on komöödiaga. Prooviperioodi alguses osales Anton Tšehhov pea kõigis proovides ja kirjutas teksti ümber. Kuna tema tervis halvenes, saatis kirjanik viimased ümberkirjutused eemalt. “Kolm õde” esietendus Moskva Kunstiteatris 31. jaanuaril 1901. aastal. (Sova, 2021)

Eestis lavastati “Kolme õde” esmakordselt 1915. aastal Vanemuises, lavastuse näitejuhiks oli Ants Simm. Pärast seda on näidendit Eestis veel lavastatud Eesti Draamateatris, Rakvere teatris, Ugalas ja Endlas mitmetel kordadel.

1.2 Ingomar Vihmari “Kolm õde”

See ei ole esimene kord kui Ingomar Vihmar “Kolme õde” lavastab. 2016. aastal esietendus Endla teatris “Olga, Irina ja mina”, mis räägib kolmest naisnäitlejast, kes 20 aastat tagasi mängisid “Kolmes ões” peaosi. Mõned aastad tagasi alustas Vihmar Tšehhovi materjali lavale toomist koos Endla Noortestuudioga, kuid koroona tõttu nad sellega lavale ei jõudnud. Novembris 2021 tõi ta selle Endla teatri repertuaari ning pool aastat hiljem, 2022. aasta märtsi alguses lavastas ta seda ka Tartus teatris Must Kast. Seega tõi ta lühikese aja jooksul sama näidendi lavalaudadele kolm korda.

Ingomar Vihmar ütles, et ta tahtis teha eksperimendi ning teada saada, kas suudab ühte materjali kolm korda järjest teha. Kuna esimene lavastus Noortestuudioga ei esietendunud, soovis ta protsessi ikkagi lõpetada. See versioon, mis ta tegi professionaalsete näitlejatega, pole sama, mis ta tegi noortega, kuid neil on sarnaseid elemente. Kui Vihmar hakkas Tartus kolmandat korda “Kolme õde” tegema, oli tal väike hirm, et see tuleb samasugune nagu teine. Olles aga mõned päevad Musta Kastiga proove teinud, sai ta aru, et kuna tingimused on erinevad - inimesed ja vanuseline koosseis - siis ei saa see sama tulla. (Vihmar, 2022)

Eesti Televisioonile antud intervjuus on Ingomar Vihmar öelnud, et see on ta lemmik Tšehhovi näidend. Endla teatri “Kolm õde” on laboratoorne katsetus, kus trupp saab kokku ja esitab näidendi teksti ilma sügavalt sisse elamata. (Vilgats, 2021) Lavastaja on näidendist eemaldanud remargid ja emotsioonid, selleks, et süveneda teksti ja anda edasi loo mõtet. Samuti on ta öelnud, et kõik tema varasemad tööd on olnud ettevalmistus selleks lavastuseks ja nentunud, et siin on ta saanud katsetada ja proovida neid asju, mida tahtnud. (Jürisson, 2021)

Meelis Oidsalu (2021) kirjutas oma arvustuses sellest lavastusest nii: “Vihmar ongi talle omaselt lavastanud eelkõige atmosfääri ja lasknud näitlejatel selle sees omavahelisi suhteid ehitada. See lavastus on habras ja etendusesõltlik, aga vaatamisrisiki kindlasti väärt.”

Ingomar Vihmar ei kasutanud lavastamisel mingit kindlat stiili. Kuigi selles lavastuses on viiteid nii nullstiilile kui postdramaatilise teatri võtetele, siis teadlikult seda ühe stiili alla liigitada ei saa. Vihmar ütles, et see lavastusprotsess on olnud uurimus ja paljuski sisetunde pealt tehtud. Mis olid need impulsid ja kuidas mõte kujunes, ta sõnastada ei oskagi. Lavastama hakates oli tal mingisugune visioon olemas, kuid ta ei olnud kindel, kas see niimoodi ka realiseerub. (Vihmar, 2022)

Vihmar ei soovinud panna seda lavastust kindlatesse raamidesse, sest kui see oleks seal raamis olnud, oleks palju igavam olnud. Ta arvas, et “minimalistlik stiil” oleks tabav seda lavastust kirjeldamiseks. Endla teatri “Kolmes ões” jättis lavastaja näitlejatele päris palju ruumi oma rolliga ise tegeleda. “See oli koos tegemine näitlejaga, et neil oleks süsteemis mugav liikuda, kuid lõpuni välja ma neid ei piiranud ja lasi ka ise otsustada,” nentis Vihmar. Ta lõhkus väliseid loogikapiire. Kui Vihmarile tundus, et see lavastus hakkab voolama kuhugi kindlasse sängi, pidurdas ta seda. Ta tahtis luua ootamatuid kohandusi, mis muidu ei sünniks. Misanstseenid on küllaltki staatilised, ta ei lasknud näitlejatel väga palju liikuda. Väliselt on see lavastus küllaltki passiivne, kuid näitlejate rollisooritused väga sissepoole. (Vihmar, 2022)

“Vihmari lavastus ei ole traditsioone lammutav protestilavastus, ta ei kiusa vaatajat, vaid tuletab meile meelde iga üksiku situatsiooni vaatlemist reaalses ja oma peaga mõtlemist (Kann, 2022).

1.3 Lavakujundus ja Kүүini saal

Lavastuse lavakujunduse tegi lavastaja Ingomar Vihmar ise. See oli tema teadlik valik ja tahtmine. Lisaks muusikalistele kujundustele on ta samuti varasemalt teinud oma lavastustele lavakujundust. Vihmar soovis, et lavakujundus ei alluks loogikareeglitele. Luua mingi kummaline maailm, mis on ebaloogiline ja kole. Ta tahtis, et see ei oleks päris lavakujundus, vaid tahumatu, rohmakas ja koba. (Vihmar, 2022) “Kolme õe” lavakujundus oli väga lihtne ning minimalistlik, pealiskaudselt vaadeldes isegi suvaline. Selle loomisel ei ole Vihmar lähtunud Tšehhovi-poolesest ruumikirjeldusest, vaid viinud selle ajaga määratlemata ruumi. Näidendi tegevus toimub ühe mõisa uhkes võõrastesaalis. Lavakujundus koosnes kolmest seinast. Tagumine must tahvelsein ja kaks külgedel puiduvärvi eenduvat seinat. Nendes on lõigatud avaused - usteks ja akendeks - mis kaetud kileribadega. Dekoratsioonideks on seinte

ääres vasakul diivan ja paremal pink. Musta seinä ees väikesed ümmargused lauad ja nende ümber toolid. Eeslaval keskel on veel üks pink, mille kohal rippus lühter. (Vt lisa 1, pilt 1)

Pille-Riin Purje (2022) on kirjutanud oma arvustuses nii: “Endla Kūūnis viibime kulisside taga. Paar suvalist mööblieset, kileribastatud akna- ja ukseavad, midagi näitlejate proovi- või puhkeruumi taolist. Kitsuke, ajutine hingetõmbeterritorium. Suurt saali ei paista, aga aimame, et päris lava ja päris elu ootab etteasteid seal ukse taga, käeulatuses.”

Kostüümikunstnik Jaanus Vahtra lähtus kostüümide loomisel samuti minimalismist. Kolmel naispeaosatäitjal ning Natašal olid valged uhked kleidid, kõikidel sõjaväelastel mundrid, tsiviilmeestel ülikonnad. Värvikoloriidina oli läbivaks neutraalsed toonid: valge, must, hall, pruun. Lavastuse eripärana alustasid näitlejad esimest vaatust oma riietes ning etenduse edenedes panid kostüümid osade kaupa selga. Sama oli ka grimmiga. Mõnel oli lavastust alustades juba pool soengut valmis, kuid teisele tehti turban pähe alles teise vaatuse alguseks.

Endla teatri Kūūn ehk väike saal on *black boxi* tüüpi saal, mis mahutab 150 inimest. Saalis on liigutatav publikutõus, rõdu ja töösillad. Töösildasid on kokku kuus, mis varustatud dimmerkanalitega⁵. Neile lisaks on veel kümme dekoratsioonistanget, mis sobivad nii dekoratsioonide kui ka valgusseadmete riputamiseks. Kūūnis kasutatakse peamiselt halogeenseadmeid⁶, millele lisaks on veel ka mõned üksikud LED-seadmed⁷. Valguspuldina on kasutusel ETC Ion Xe (vt lisa 2, pilt 1). Kūūnis statsionaarset valgusseadmete riputust ei ole, vaid enne igat etendust võetakse eelmine maha ning tehakse vastavalt lavastusele õige riputus. Kuna saal on väike, ei võta see kaua aega ning ei sea valguskujunduse loomisele tehnilisi piiranguid.

⁵ Dimmerkanal - valgusjuhtimiseseade, millega on võimalik valgusti intensiivsust kaugteel kontrollida ja juhtida.

⁶ Halogeenlamp - dimmeri teel juhitud seade, mille kolvis on halogeengaas.

⁷ LED-seade - DMX512 protokolliga juhitud seade, mille valgustekitajaks kasutatakse LED diode.

2. VALGUSKUJUNDUSE LOOMINE

Selles peatükis annan ülevaate, kuidas lõin lavastusele “Kolm õde” valguskujundust, milline oli minu eeltöö tekstiga ja esmased mõtted, vaadates proove. Selgitan, kuidas need kujunesid ajapikku päris valguskujunduseks. Samuti kirjeldan ootamatuid ülesandeid ja kontseptsiooni muutust ning seda, kuidas nendega kohanesin. Lõpuks võtan valminud valguskujunduse kokku ja selgitan, miks selliseid seadmeid või valikuid tegin.

2.1 Eeltöö

Kui ma sain teada, et hakkam tööle Anton Tšehhovi “Kolme õega”, lugesin alustuseks vene kirjaniku näidendi läbi. Ma olen ka varem sama teksti põhjal loodud lavastusi näinud, kuid väga täpselt ma sisu ei mäletanud. Minu jaoks oli “Kolm õde” igav ning kindlasti mitte naljakas. Head emotsiooni see kokkupuude mulle ei jätnud ning kartsin, mis sellest lavastusest välja võib tulla. Oktoobri alguses hakkasid lugemisproovid ning esimesse lugemisse läksin ka mina kohale. Seal lugesid näitlejad oma karakteri teksti ning lavastaja kommenteeris mõningaid kohti. Ingomar Vihmar oli jätnud teksti Tšehhovi omaga samaks, teinud vaid pealiskaudseid kärpeid. Sel korral sain ma juba tekstist paremini aru, aga täpne tegevuskäik jäi jätkuvalt veidike segaseks.

Rohkem ma lugemisproovides ei käinud. Lugesin vaid ise tekstiraamatu uuesti läbi ning koostas in lina⁸. Selle koostamine andis mulle selgema pildi sündmustikust ning meelolust, mida tegelased näidendis tunnevad. Paar päeva pärast seda oli ka kavandite vastuvõtt, mis toimus Endla teatri maalisaalis. Kavandite vastuvõtu eesmärgiks oli lavastaja-kunstniku ja kostüümikunstniku ideede esitlemine. Seda selleks, et saada aimu, milline on lavastuse tekkiv visuaal. Seal sai näha lavastuses kasutatavaid seinu, kuid täpset asetust Vihmar veel ei teadnud. Kostüümikunstnik Jaanus Vahtra esitles oma kavandeid kostüümidest.

Novembri alguses hakkasid proovid laval. Kõigepealt tehti lavamontaaž, mille jooksul ehitati Kūūni saali üles kogu lavakujundus. Saali monteeriti lavakujunduseks olevad seinad ning paigutati nende sisse mööbel. Järgmisel päeval hakati misanstseene lavaruumis katsetama. Kui proovid olid juba nädal aega laval toimunud, läksin ma neid vaatama, et

⁸ Lina - tekstianalüüsivõte, kus tuuakse stseenide kaupa välja tegelased, tegevuspaik, dekoratsiooni eripärad, heli, valguse muuted tekstis või remargis.

tekstiraamatusse märkmeid liikumiste, oluliste situatsioonide või misanstseenide kohta teha. Samal ajal panin kirja mõtteid tulevase valguskujunduse kohta. 2021. aasta septembris alustasin Endla teatris tööd valgusmeistrina. Seetõttu oli saal ja tehnika “Kolme õe” valguskujunduse loomise ajaks mulle juba tuttav. See andis eelise kohaneda oludega paremini, jõudsin kiiremini ideedeni, mida kasutada ning välistada võtteid, mis selles saalis kindlasti ei toimi. Oma ideid esitlesin ka lavastaja Ingomar Vihmarile ning uurisin, kas tal on valgusele mingeid kindlaid soovide. Tema märkis, et tahaks võimalikult lihtsat neutraalset suurt valgust ning kuskil võiks olla punast ja kui sobib, panna rippuma ka lühter.

Enne valguskujundusega alustamist olid minu tulevase loomingu märksõnad:

- uste ja akende välja lõikamine;
- keskmisele uksele siluett;
- seinte värvimine;
- tsoonide punktidega välja valgustamine;
- aktsentvärvi punane.

Mu plaan oli teha lavale kahest eestvalguse liinist koosnev jaotus, kus esimesele liinile jäävad diivan - keskmine pink - parempoolne pink ja tagumisele liinile väiksed laudad ja toolid. Nende liinidega oleks terve lava ühtlaselt kaetud olnud. Üldiseks värvitonaalsuseks neutraalne soe ehk filtreerimata prožektorite valgus. Selleks, et rõhutada mingeid aktsente, tahtsin fookusesse tuua ukсед ja madalamad aknad, mida kaasatakse aktiivselt mängu. Seda on kõige parem välja lõigata profiilprožektoriga⁹, sest need annavad võimaluse teha valguslaik kandiliseks, ning kerge võõrituse tekitamiseks panna neile ette külm filter Lee501 *New Colour Blue (Robertson Blue)* (vt lisa 10).

Kuna seinte taha jäi veel ruumi ning näitlejad kasutasid ka seda ala mängimiseks, siis soovisin sinna samuti tähelepanu suunata. Üheks võimaluseks oleks olnud kasutada külgedelt läbivaid suundi, mis suunaks publiku tähelepanu, kuid ei tooks näitlejat täiesti nähtavale. Sarnaselt plaanisin keskmise ukse taha panna altsuunaga kontravalguse, mis võimaldaks luua uksele selle ees seisva inimese silueti ning mõjuks efektselt. Minu juhendaja Margus Vaigur pakkus, et võiksin kaasata ka seinu ning näiteks värvida neid. Sinna peale saaks suunata punast ning ilmestada värvitemperatuuriga meeleolu. Väikestele tsoonidele (diivan, pingid, laudad-toolid) plaanisin lisada samuti punktid, mis valgustaksid võimalikult sirgelt ülevalt alla ja rõhutaksid lokaliseerumist.

⁹ Profiilprožektor - prožektor, millel võimalik muuta punkti suurust ja teravust. Valguskiirt saab lõigata nugaega.

Novembrikuusse sattus koolis ka Valguskujunduse meistriklassi kursus, mida andis Ivar Piperskihh, kes samuti töötab Endla teatris valgusmeistrina. Kursuse teemaks oli ruumi mudelite joonistamine ja nende kasutamine eeltööna valguskujunduse loomisel. Kuna samal ajal tegin sellele lavastusele valguskujundust, küsisin, kas saan kaks ainet omavahel ühildada ning kasutada ruumimudeli praktikumi “Kolme õe” välja toomisel. Piperskihhile meeldis see idee, panna kohe uued teadmised praktikas proovile.

Kursust alustasime *SketchUpis*¹⁰ (vt lisa 3) lavaruumi loomisega, kus tõin välja saali kõik valguskujunduse jaoks olulised detailid (publikupiir, rõdu, töösillad, stanged, vahekäigud ja ukсед, orvad seintes) ning nende kõrgused ja asetused suhtes lavakujundusega. Seejärel tõstsin selle mudeli *Capture*¹¹ programmi (vt lisa 4), kus sain selle peale hakata asetama prožektoreid ning vaadata, kuidas need sobiksid ja millise nurga all nad võiksid olla. Samuti sain seal katsetada erinevaid filtreid, valgustugevusi, seadmete eripäraseid ja muud. Kuna mingi hetk hakkas aeg väheks jääma, jäi minu mudelis töötamine tagaplaanile ning sama asja tegin juba päriselt saalis. Kuna *Capture* ei anna nii adekvaatset ülevaadet kui päriselt prožektoritega töötamine, eelistasin samuti lavaruumis töötamist ning katsetamist. Lõpuks kasutasin *Capture*'i, et visualiseerida päriselt kasutatav riputusplaan ning lisada see dokumentatsioonile.

2.2 Töö valgusega proovides

Tihedam töö valguskujunduse realiseerimisega algas kaks nädalat enne esietendust. Pühapäeval päeval kui majas etendusi ei olnud, ehitasime koos juhendaja Margus Vaiguriga esialgse seadmete riputuse ning tõstsin puldi saali. Endla teatri Kūūnis teenindatakse etendusi kõrvalruumis, kus näeb laval toimuvat läbi televiisorite (vt lisa 2). Kuna see aga ei anna nii selget ülevaadet valguse kohta, kui tugev on intensiivsus või mis värvi ta on, tõstetakse proovide ajaks pult saali, kust näeb laval toimuvat publiku perspektiivist. Samal päeval valmistasime puldi ka ette, tehes sinna õige patch'i¹², joonistasin *magic sheeti*¹³ (vt lisa

¹⁰ SketchUp - joonestusprogramm, kus saab nii 2Ds kui 3Ds objekte visualiseerida.

¹¹ Capture Visualisation - valguskunstnikele mõeldud programm, kus visualiseerida ja katsetada seadmete tööd ning eelprogrammeerida nende liikumist, intensiivsust, värve.

¹² Patch - liinikaablite kombinatsioon. Vajalik puldist seadmete juhtimiseks: uldis dimmerkanalitele aadresside, liikuvate seadmete liikumiskurvi, vastuvõtja määramine.

¹³ Magic Sheet - ETC pultidel seadmete valimise lihtsustamiseks loodud visualisaator.

5) ning salvestasime grupid töö-¹⁴ ja publikuvalgusele¹⁵, et vajadusel neid korruga ja kiiremini peale anda.

Järgmisel päeval kui proove hakati tegema esimesest vaatusest, alustasin ka mina valguspiltide tegemist. Mulle üllatusena ei lubanud Vihmar proovi ajaks saalivalgust ära kustutada. Esmalt mõtlesin, et see on sellepärast, et ta näeks tribüünil kõndida, kuid ta palus selle ka valguspiltidesse sisse salvestada ehk kasutada läbi lavastuse. Minu jaoks oli see väga harjumatu võte. Olles ise viibinud etendustel, kus kasutatakse publikuvalgust, paneb see vaataja väga ebamugavasse olukorda. Ta ei tea kuidas käituda, kas ta on osa näitemängust, kas ta peab minema lavale, kas tuleb midagi öelda? Selles lavastuses publik kaasatud ei olnud, aga kuna näitlejad lõhuvad palju neljandat seinat ja räägivad suure osa teksti publikusse, siis arvas Vihmar, et oleks hea kui publik oleks ka valgus. Kuna lavastaja sõna jääb ikkagi peale, siis ei tahtnud ma temaga selle üle vaielda. Mida kauem ma saalis viibisin, seda rohkem harjusin ka sellega ära ning ühel hetkel see ei seganud mind enam. Sellegipoolest etenduse edenes ma reguleerisin saalivalgust madalamaks, et see oleks rohkem korelatsioonis ka lavalt tuleva valgushulgaga.

Proovis valguspiltide tegemist alustasin nagu ikka sellest, et esmalt kõik lavalolijad nähtaval oleksid. Kuna kohe alguses on palju inimesi laval, alustasin suurte laiade valguspiltidega, mis tegid kogu ruumi valgeks. Kui lavale jäi ainult üks paar ning tegevus oli suunatud ühte tsooni, koondasin ka valguse sellele. Koondused aga ei meeldinud lavastajale ning ta soovitas mul hoida üldpildi kogu aeg suurena. Pärast esimest proovi tuli lavastaja minu juurde ja tegi väga ettevaatlikult ettepaneku, kasutada lavastuses töövalgust ehk hoida seda sama atmosfääri, millega nad olid proovides töötanud. Mind ehmatas see väga, sest see oleks minu kui valguskujundaja töö minimaliseerinud. Vihmar tegi pakkumise kõigepealt katsetada ja vaadata, kuidas see töötab. Õhtuse proovi tegimegi töövalgusega ning mina üritasin aru saada, kuidas ikkagi kujundust luua või seda sinna sisse ära peita. Pärast õhtust proovi tuli lavastaja uuesti minu juurde ning lohutas mind, et ta ei taha saboteerida mind või minu tööd ning see ei pea olema jääv lahendus, mis kestab läbi lavastuse. Meie vestlusega liitus ka mu juhendaja Vaigur, kellele töövalguse mõte väga meeldis ja tema ärgitas mind seda ikkagi proovima ja niimoodi asjale just vunki juurde lisama.

See võte lõi segamini aga kõik mu esialgsed plaanid ning ma pidin endale kiiresti uue struktuuri looma. Ma sain aru, et seda valguskujundust ei saa luua klassikaliselt ja lähtuda

¹⁴ Töövalgus - üldvalgus, mis valgustab kogu saali ühtlaselt ja ilmetult. Ei kasutata prožektoreid, vaid statsionaarseid laevalgusteid. Kasutatakse siis, kui valguspult ei tööta, kuid ruum oleks ikka valgustatud.

¹⁵ Publikuvalgus ehk saalivalgus - prožektoritega tekitatud valgus, mis valgustab välja vaid publikuala.

stseenidest ning misanstseenidest, vaid võtma aluseks suure ühtlase lava pesemise ehk kogu lavaruumi tugevalt välja valgustama ning laia valguse käes detaile rõhutama. Ma lugesin uuesti läbi tekstiraamatu ning nüüd analüüsisin teksti Tšehhovi vaatuste kaupa. Ma tõin välja nii palju märksõnu kui aru sain ilma, aastaaja, kellaaja, sündmuste ja aastate muutumise kohta. Minu uueks struktuuriks sai:

Esimene vaatus - hommik, suvi, pühapäev, nimepäev;

Teine vaatus - aastaid hiljem, vastlad, talv, õhtu kella 21 ajal;

Kolmas vaatus - tulekahju, öö, suvisem aeg, kulminatsioon;

Neljas vaatus - päev, kell pool üks, sõjaväelased lahkuvad, duell.

Otsustasin igale Tšehhovi vaatusele luua oma temaatika, värvigamma ja meeleolu. Lavastus algab täisvalgusega ehk töövalgusega, mis kustub teise vaatuse alguses kui toimub kõige suurem ajahüpe, sealt läbi külma talve (aktsentvärv sinine, vt lisa 6, pilt 1-3) ja linnatulekahju (aktsentvärv punane, vt lisa 6, pilt 4-5) jõutakse lahkumise ja surmani. Kuna need mõlemad tegevused eemaldavad inimesi, sulas väiksemaks ja pimedamaks ka valguskujundus. Suurest valgust lavast koondus valguspilt pingile, kus istuvad valgetes kleitides kolm õde, kes leinavad oma isa, armsamaid, kodu ja Moskvat (vt lisa 6, pilt 7). Sarnast plaani esitlesin ka lavastaja Vihmarile ning tema andis selle realiseerimisele nõusoleku.

Järgmisel päeval hakkasingi selle plaani järgi valguspilte looma. Üleüldine valguspildirida sai mul valmis ühe prooviga. Sinna vahele tegin mõned pildid, kus koondan või suunan näitlejavalgust teatud tsoonidesse: diivanile, keskmisele toolile, vasakule lauale, paremale pingile. Need on väikesed muuted, mida publik ei pruugi märgatagi, kuid valguskujundaja harjunud silmale ning näitleja nähtavuse kohast on olulised muutused. Paralleelselt fookuse suunamisega muutusid ka värvide tugevused. Tulekahjuöö algas väga tugeva punasega, mis varjutas kergelt kogu lavapilti. See muutus tundide möödumise ja päikese tõusmisega ka väiksemaks ning tagasihoidlikumaks.

2.3 Valguskujunduse valmimine enne esietendust

Esialgsetest plaanidest säilisid lõplikus valguskujunduses umbes pooled. Eestvalguse jaoks tegin kolm liini ning kasutasin selleks Selecon PC 1,2kW prožektoreid¹⁶. Nii palju liine selle jaoks, et ühe prožektori punkt ei peaks olema liiga suur. Mida suurem punkt, seda väiksem valgustugevus ning nii oli kogu lava ühtlaselt sama tonaalsusega kaetud. Kontravalguseks kasutasin neid samu PC-id ja tekitasin kaks liini. Seadmeid oli alguses raske sildadele paigutada, sest ei soovinud, et valgusvihk seinale riivaks, kuid õiget nurka oli raske tabada. Lõpuks tõstsin kaks tagumist prožektorit dekoratsioonistangele, kust nurk on laugem.

Oma valguskujunduses kasutan palju PAR-tüüpi prožektoreid¹⁷. CP61 lampidega PAR64 prožektoritega tekitasin tsoonide punktid nelja lava nurka. Laudade punktidele lisasin ka filtrid, Lee205 *Half C.T. orange* (vt lisa 10). Valituks jäi see, sest ilma filtrita mõjusid punktid külmemana kui tervik lavapilt, kuid ma tahtsin tagasi tuua soojust ja samas tekitada ka kerget võõritust tervikpildist. Võõritusefekti loomine oli minu jaoks oluline, et tuua lavapilti elu sisse, et visuaal ei jääks liialt üheplaaniliseks. Kuna misanstseenid on ka küllaltki staatilised, siis tugevama värviga esile toodud istuv näitleja hakkab rohkem silma. Samuti kuna publik peab pikalt sama valguspilti vaatama, siis on neil ka aega avastada detaile, mida valguskujundaja pilti lisanud on.

PARe kasutasin ka kontrasuunalt, suunatult külgmistele seintele, mis tegid kolmanda vaatusetulekahju punast, filtritega Lee106 *Primary Red* (vt lisa 10). CP62 lampidega PAR64 seadmeid kasutasin seinte värvimiseks. Esiteks kaks keskmisele mustale seinale ülevalt alla teise vaatusetule siniseks, ees filtrid Lee079 *Just Blue* (vt lisa 10). Teiseks kaks rõdult, külgmistele seintele, kuid nüüd eest libamisi mööda seinale, nendel ees filtrid Lee205. Miks kasutasin erinevaid tüüpe lampe ja mis on nende vahe? CP61'1 on kitsam kiir ja CP62'1 laiem ning seetõttu ka hajusam kiir. Kui on vaja rõhutada midagi ja tekitada punkti, sobib selleks paremini CP61. Samas kui on vaja midagi pesta¹⁸ või ühtlase fooniga täita, sobib selleks CP62.

Uste profiilidega välja lõikamise mõttest ma loobusin, sest katsetasin seda esimeses proovis ning sain aru, et see ei anna selles kontekstis midagi juurde. Selle asemel proovisin hoopis uksi tagant valgustada. Küünis on kaks ETC ColorSourcePARi¹⁹. Need paigutasin

¹⁶ PC prožektor - sfäärilise peegliiga prožektor, kus valguskiired peegelduvad tagasi 180° nende algset trajektooriga. Saab muuta punkti suurust ja klappideta piirata punkti hajumist.

¹⁷ PAR prožektor - valgusallikas on paigutatud parapoolse reflektori fookuskeskmesse ning valguskiired peegelduvad paralleelselt. Ei saa muuta punkti suurust ega teravust, punkti kuju ei saa piirata.

¹⁸ Pesemine - valgusega mingi teatud ala ühtlaselt katmine. Tuleneb sõnast *wash*, mille tüüpi LED seadmeid selleks ka tihti kasutatakse.

¹⁹ ETC ColorSource PAR - LED-seade, mille optika on sarnane halogeen PARile.

rõdule ning suunasin tagant külgmistele ustele. Need katsid ukse täienisti ja läbi kileribade paistis lavale mõnus kuma. Kuna need on LED-seadmed, saab neil värvi puldist muuta ning ei pea kasutama kilefiltreid. Nii tekkis mul mõte värvida ka ukseavasid koos seintega vastavalt vaatuste värvigammale. Teises vaatuses said külguksed värviks sinise, kolmanda vaatuses alguses punase, mis vaatuses keskel muutus kollaseks, mis vältas lavastuse lõpuni. Seadmeid oli aga kaks ning midagi tuli ka ette võtta keskmise uksega. Sellele suunasin kaks tavalist CP61 lambiga PAR64. Ühele panin ette filtri Lee106 ja teisele Lee105 *Orange* (vt lisa 10). Kuna keskmine sein on nagunii sinine, ei hakanud ma seda ust sama värvi tegema ja see oleks tähendanud veel ühte lisaseadet. Selle asemel kasutasin oranži ehk Lee105, ülejäänud muud värvid töötasid paralleelselt külgustega.

Akende profiilidega välja lõikamisest samuti loobusin, samal põhjus, mis ustelgi. Seda kasutasin vaid ühel aknal, mille taga aktiivselt mängitakse ning kust Tusenbach Irinale järjekordse armastusavalduse teeb (vaata lisa 6, pilt 7). Selle sama akna taha tekitasin ka kontrastuuna, mis valgustas inimest külje pealt nii, et valgus jõuab tugevamalt ühele põsele. Selleks tõstsin balletitorni, millel ETC Zoom profiil 25-50° seinataha, valguskiirena jooksmat mööda seinat. Sellega oli mitmeid probleeme, sest torn ei tohtinud näitlejatele liikumisel ette jääda ning samal ajal pidi olema ka sellise nurga all, et publikule silma ei paista. Selle õige nurga välja töötamine võttis mul päris kaua aega. Samuti valisin õiget filtrit, mis sinna ette sobiks, sest soovisin, et see eristuks kogu lavapildist, kuid ei oleks võõristav või väga külm. Lõpuks jäi valituks Lee503 *503 Quarter New Colour Blue* (vt lisa 10).

Etendus kulmineerub lava keskele, kus pingil istuvad kolmekesi õed, kes tõdevad, et pikalt unistatud Moskva jääbki neile kättesaamatuks. Selleks hetkeks on kogu lavastuse väldanud üldvalgus koondunud neile: põleb vaid üks profiilprožektor, millega tekitasin ruudu ümber pingi (vt lisa 3, pilt 7). Nende pea kohal põleb lühter. Teadsin algusest peale, et see peab olema ruut, mitte ring. Mingit kindlat põhjust ma sellele kohe omistada ei osanud, kuid hiljem hakkasin mõtlema, et see ongi see kast, mille sees õed elavad ja kust nad välja astuda ei julge. Neile ei meeldi seal, ainult vinguvad ja halavad, kuid mida muuta ka ei taha.

Kui olin valguspildid valmis saanud, meeldis mulle mõningaid proove käia vaatamas saalist, teisest kuni viiendast reast. See andis mulle palju parema perspektiivi, kuidas näeb etendust publik. Mina olin näitlejatele lähemal, sain paremini aru, kuidas paistavad nad välja kui vaadata etendust meetreid eestpoolt. Selleks, et saaksin ikkagi valguspilte vahetada, kasutasin tahvelarvutit, kuhu oli installitud iFR Classic applikatsioon, millega saab kaugjuhtida valguspulti, liikuda *cue listis* või anda ükshaaval kanalite väärtusi peale. See on tavaline töövahend Endla teatris valgusmeistritel valguskujunduste üles ehitamisel. Pärast

saalis veedetud proovi tegin puldis parandusi, muutes seadmete intensiivsusi. Selle käigus sain ka aru, et diivan ja keskmise ukse kõrval olev tool jäävad kohati pimedaks ning nad vajaksid valgust juurde. Otsustasin panna mõlemale tsoonile lisaprožektorid, mis valgustavad ainult neid kohti. Nii oli ka lihtsam nende paikade valgusintensiivsusi kontrollida ja ma ei pidanud hakkama kogu lavapildi heledust muutma.

Esietendusenädalal kui toimusid ainult läbimängud, tuli minu tööd üle vaatama ka juhendaja Margus Vaigur. Ma seletasin talle oma kontseptsiooni ja rääkisin lühidalt lahti, milliseid seadmeid olin kasutanud, milleks ja kuidas. Tema ei öelnud mu töö kohta midagi halba ega käskinud kardinaalseid muudatusi teha. Lõpukoonduse võrstsitamiseks soovitas ta hoopis lisada kolm profiili, millega tekitada kolm lühtri varju, üks igale seinale (vt lisa 6, pilt 8). See lisab kujundusse ilu ja samas sümboliseerib ka neid õdesid, kes nukralt pingil istuvad. Mulle meeldis see idee, mõjus kui punkt, mis veel lõpust puudu oli ja kujunduse tervikuks seoks. Samal ajal andes ka veel rohkem tähendust lühtrile, mis veidi rusutu ja juhuslikuna laes kogu aeg rippus. Kaks profiili külgseinte varjudeks panin rõdule ja kolmanda tagaseina jaoks töösillale. Kuna lühter ei asu lavakujunduse suhtes päris keskel, olid ka kõigi profiilide kaugused lühtrist erinevad ja see tähendab, et ka varjud tekkisid erineva suuruse ja nurgaga. Mind see ei häirinud ja rõhutas hoopis õdede iseloomu: sama pere lapsed, kes väliselt tunduvad sarnased, kuid olemuselt täiesti erinevad.

3. ENESEANALÜÜS

Ajaga muutus minu kontseptsioon lavastusele “Kolm õde” valguskujunduse loomisel päris palju, sest vahetus ka minu nägemus ülesandest. Kui lavastustrupiga liitudes oli minu plaan ehitada valguskujundus üles misantseenide peale, siis päriselt tööle asudes tuli sellest mõttest kiiresti lahti lasta. See oli alguses väga raske ja hirmutav, sest pidin oma mugavustsoonist välja astuma ega saanud töötada “raamatu järgi”. Tagantjärele mõeldes olen õnnelik, et ei saanud teha “klassikalist” draamalavastust ning pidin proovima midagi uut.

Ma kartsin väga, kuidas töö- ja saalivalgus hakkavad lavastuse jaoks tööle ning ega publik uuenduslikkusest ära ei ehmu. Samas oli mulle oluline näidata oma vajalikkust ning luua ka kunsti lavastuse tarbeks. Mida lähemale jõudis esietendus, seda kindlamaks ma muutusin ega kahelnud enam terviku koosmõjus. Sel hetkel hakkasin hoopis ootama, mida arvab sellest värske pilguga saali tulev teatripublik. Teatrikriitik Pille-Riin Purje (2022) kirjutab, et esimese vaatuse ajal tervet saali valgustav täisvalgus oli tema jaoks valguskujunduse trump. See lõi küll publiku esmajoones tummaks, kuid seda enam hoidis neid ohjes ja mitte tegelema kõrvaliste asjadega.

Ingomar Vihmar (2022) ütles, et see idee, kasutada esimeses vaatuses töövalgust, kasvas kontseptsioonist välja. Kuna üleminek proovidelt etenduse peale on alati rabe, soovis ta seda vahet veidike ühtlustada. Ta lootis sellega näitleja elu lihtsamaks teha, kuid ei mõelnud selle peale, et teeb näitleja elu veel raskemaks. Töövalgus paneb nii nemad kui publiku ebamugavasse olukorda ning hoiab mõlemat rühma pinges. See oli tema jaoks eksperiment, et kas toimib või ei. Iga lavastuse puhul seda kindlasti teha ei saa, aga Vihmarile tundus, et siin võiks olla koht, kus seda võtet katsetada.

Esmapilgul üks suuremaid väljakutseid oli töövalguse ja prožektoritega tekitatud valguse ehk teatrivalguse sama valgustooni saavutamine. Mulle oli see oluline selleks, et kui töövalgus kustub, siis edasine lavapilt oleks samas gammas ning üleminek ei torkaks silma. Õnneks ei pidanud ma seda õiget tooni kaua otsima, vaid sain prožektorid filtreerimata jätta. Koos juhendajaga me küll proovisime filtreid Lee501 ja Lee502, kuid need olid siiski liiga erinevad.

Lavastuse “Kolm õde” valguskujunduse kõige keerulisemaks ülesandeks oli, kuidas valges ruumis olustiku muuta. Mismoodi väljendada aastate, kellaaja ja aastaegade muutumist. Kuna lavapilt on kogu aeg ühtlaselt ja tugevalt välja valgustatud, tuli leida sealt nüansid, mis võimaldavad muutusi. Minu jaoks olid need detailid ja seinad, millele

näitlejavalgust ei olnud suunanud. Loomisprotsessi alguses juhendaja Margus Vaiguriga rääkides, ütles ta mulle: “Ära mine kaasa selle veidrusega, millega Vihmar laval tegeleb, sina tee seevastu hästi ilus valguskujundus.” Seega said valguskujunduse ilustamiseks kasutusele võetud seinad ja ukсед, mille peale laia pintsliga rohkelt värvi tõmmata. Ma kasutasin primitiivset mõtet koloriidi valimiseks ehk kui on talv, siis sinine ja kui suvi, siis kollane. Kuna Vihmar oli soovinud lihtsat kujundust, siis sai niimoodi kerge vaeva loodud erinevaid atmosfääre, mis ajas muutuvad ja lavastusele vahelduvust juurde lisavad.

Kui nüüd mõelda tagasi oma tehtud kujunduse peale, ütleks ma selle kohta ühe märksõnaga “peidetud ilu”. Olen üritanud täisvalguse sisse ära peita detaile, mis esmapilgul silma ei hakka, kuid on minu meelest selle kujunduse pärlid. Näiteks eesmist pinki valgustav ruut tegelikult põleb kogu lavastuse vältel, andes nii lisaestvalgust pingi juures tegelejatele, kuid seda on näha alles lõpusõnade ajal. Samamoodi ka lühtrivarjud. Kui ma olin selle võtte enda kujundusse sisse pannud, ei tahtnud, et see jääks vaid “ühe stseeni iluks”. Külgliseinte varje kasutasin ka esimese vaatusese valguspildis, kus on kõige rohkem valgust ja igasugune ilu on maha pestud. Tegelikult aga, kui osata vaadata, on varjude kuma seintel näha. Ka värvilised ukсед, mis muudavad koloriiti, tõusevad esile alles õdede lõpustseeni ajal, olles enne seda toetavas rollis (vt lisa 6, pilt 8).

Valguskujunduse loomise ajal tahtsin, et valgusmuuted kui ka atmosfäärilised liikumised oleks võimalikult nähtamatud ning toimuksid ilma suurema tähelepanuta. Kui olla etendusse piisavalt süvenenud, ei märkakski muuteid, vaid alles siis, kui on mõnda aega mööda läinud. See oli mulle eriti oluline neljanda vaatusese koonduse osas, kui vähendasin valgust pingi ruudu suunas iga lahkumisega. Iga stseeniga vähenev pidi olema piisavalt palju, et ühtlaselt lõpptulemus saavutada, kuid nii vähe, et tähelepanu ei tõmba.

Kui alustasin valguskujunduse tööprotsessiga, kartsin, et pean palju töötama ka proovide välisel ajal. Kuna olen algaja valguskunstnik ning pole teatrisaali varem valguskujundust loonud, ei oska ma ka arvestada ettearvamustega. Läks hoopis vastupidi. Kuna sain oma valguspildid üsna kiiresti esimeste proovidega tehtud ning neid ei tulnud palju, ei pidanud ka pärast proovi töötama. Mõnikord pärast hommikust proovi puhastasin *cue listi* (vt lisa 7), kuid see ei võtnud tunde.

Kui inimesel on aega üle, võib ta hakata liialt rabelema ning üle mõtlema. Ka minul käis peast läbi, et kas peaks veel lisama midagi või proovima uusi asju, mis siia valguskujundusse sobiksid? Samas, algusest peale oli mul olnud teadmine, et ma kasutan vaid neid seadmeid, mis päriselt vajalikud on ning ilu ja võimaluste pärast ma niisama prožektoreid põlema ei pane. Seepärast rahustasin ma end igasugustest mõtetest lahti laskma

ning püüdsin võimalikult palju proovidest vaba aega veeta teatrimajast väljaspool, et ei tekiks kiusatust.

Hindan väga kõrgelt ka kogemust töötada lavastaja Ingomar Vihmariga. Olles varem näinud tema teisi lavastusi, olin ma kindel, et “Kolmest õest” midagi tavalist ei tule ja nii ka läks. Meie koostöö sujus hästi. Kuna Vihmar ei kommenteeri peaaegu mitte kunagi valgust, siis ei tea, kas talle meeldib valguskujundus või mitte. Ma teadsin lavastaja seda harjumust ette ning seepärast ka ei oodanud temalt tagasisidet. Kuna aga meie alustasime kohe saali- ja töövalguse kaasamisega ning talle oli oluline, et ma seda kasutades ennast hästi tunneksin, siis vahepeal ta ikkagi kinnitas mulle, et valgus on ka väga hea. Hiljem on Ingomar Vihmar (2022) mulle öelnud, et kuna eelkõige valguskujundaja loob valguse, siis ta usaldab teda nii palju, et ei sega ennast vahele. Valguskujundus küll sünnib koostöös lavastaja ja valguskujundajaga ning mingeid asju tuleb omavahel läbi rääkida, kuid üldjuhul pole tal põhjust kunstnikus kahelda.

Samuti on meeldiv, et lavastustrupis oli nii palju näitlejaid. Kuna mina olen Endla teatris uus töötaja ning pole kõigiga kokku puutunud, siis ühes lavastustrupis viibimine tegi mind selle teatri kollektiiviga tuttavamaks.

3.1 “Kolm õde” repertuaarietendustena

Kuna töotan Endla teatris valgusmeistrina, oli kõige lihtsam, et mina ka seda lavastust teenindama jään, sest tean ise kõige paremini, kuidas seadmed riputada ja suunata. Alati on kõik lavastused ka dubleeringus selle jaoks, et kui üks valgusmeister peaks puuduma, saab teine teda ilma ootamatu sisse õppimiseta kohe asendada. Minu valguskujundus oli osa ka Ivar Piterskihi õppeainest “Valguskujunduse meistrikläss”. Ühel etendusepäeval tegime nii tema kui ka Karmen Tellisaarega praktilise päeva, kus kolmekesi ehitasime minu selle aine käigus valminud riputusplaani (vt lisa 8) ja suunanimekirja (vt lisa 9) järgi valguskujunduse üles. Piterskihi on minu kolleeg Endla teatris ning Tellisaar minu dublant sellele lavastusele, seepärast oli see hea ka temale sisse õppimiseks. See oli mulle väga vajalik, sest sain aru, kui hästi oskan teisele valgusmeistrile oma mõtteid lahti kirjutada. Nad mõlemad olid küll etendust näinud, kuid tervet spetsiifikat nad ei teadnud. See oli mulle väga kasulik, sest pärast tegin mõlemas dokumendis palju muudatusi ning täiustasin neid.

Enne igat etendust valguskujundust uuesti üles ehitades olen veel ka mõningaid detaile muutnud või katsetanud. Prooviperioodi ajal mind väga häiris kui keskmise ukse värviline kontravalgus üle seina lavale langes. Mul oli tükk tegu, et sättida seda nii, et seda ei juhtuks.

Avastasin, et kui suunata prožektor nii, et lavale ei langeks ainult gramm valgust, vaid märgatav kogus, annab see hoopis juurde, mitte ei mõju veana.

Ka publiku saali tulekuga hakkasin ma mõningaid kujunduslike elemente teistmoodi hindama. Näiteks sain aru, et pean eesmise pingi ruutu väga hoolikalt suunama, sest kui see tuleb liiga ette, võib see riivata esimeses reas istuva inimese pealage. Muudatusi pidin tegema ka sellisel korral kui ootamatult oli saali vaja panna juurde lisarida ning lavakujundus liikus paar meetrit tahapoole. Sellisel juhul tuli eestvalgus suunata ikkagi samamoodi nagu see peab olema, kuid nii, et publik selle sees ei oleks.

Pärast uusaastapausi tegi Vihmar pakkumise, et võiksime saalivalgust etenduse ajal madalamaks kraadida. See tekitab publikus ebamugava tunde ning ka näitlejad olid sellekohaseid märkusi teinud. Selle peale ütlesin mina, et võiks siis publikuvalguse täiesti maha võtta ja jätta selle sisse ainult esimesse vaatusesse, toetuseks, niikaua kuni töövalgus põleb. Vihmar lasi minul otsustada. Kuna see oli algusest peale lavastaja idee olnud, siis eemaldasingi alates teisest vaatusest publikuvalguse.

Ühelt poolt on mul hea meel, et sain ka pärast esietendust oma valguskujundusega edasi töötada ja seda veel täiustada. Samas, nii ei lase ma kunagi lavastusest lahti. Valguskujundaja, kes tuleb teatrisse vaid kunstnikuna ning pühib pärast esietendust käed puhtaks, ei näe võib-olla enam mitte kunagi oma tööd ja jätab enda loodud ilu vaid valgusmeistri taasluua. Kui mina panen ise oma valguskujunduse üles, siis tean, et see on iga kord selline nagu ma tahan ning isegi kui ma midagi muudan, tean, et kunstnik minus kirjutab sellele samuti alla.

KOKKUVÕTE

Käesolev loov-praktiline lõputöö annab kirjaliku ülevaate valguskujunduse valmimisest Endla teatri lavastusele “Kolm õde”. Töö eesmärgiks oli kirjeldada valguskujunduse realiseerumist alustades eeltööst, lõpetades tervik valguskujunduse ülevaatega. Töös selgitan, milliseid praktilisi võtteid ja tehnikaid kasutasin, analüüsid nende otstarbekust enda perspektiivist, kuid mitte laskudes liialt detailidesse.

Töö on jaotatud kolme peatükki, kus esimeses annan ülevaate Anton Tšehhovi näidendist “Kolm õde” ning seejärel kirjeldan, kuidas lavastaja Ingomar Vihmar seda käsitles. Tema peamiseks ideeks oli eemaldada näidendist kõik üleliigne ning lasta näitlejatel lihtsalt teksti anda. Tema loodud lavakujundus oli minimalistlik, isegi suvaline, kasutusel ei olnud palju rekvisiite ning näitlejad alustasid etendust oma tavariietes. Sellest lähtuvalt palus Vihmar mul ka valguskujunduse hoida lakoonilise. Pärast esimesi proove leppisime ühiselt kokku, et lava püsib kogu aeg ühtlaselt ja suurelt valge. Esimene vaatus algab töövalguses.

Teises peatükis kirjeldasin, kuidas alustasin valguskujunduse loomist. Eeltööna koostasid lina, käisin proovides ning proovisin *Capture* programmis valguskujunduse võtteid. Valgusproovidega alustasin kaks nädalat enne esietendust. Valguspildid valmisid kiiresti, sest neid ei tulnud väga palju. Valguskujunduse idee ehtasin üles visioonile hoida kogu aeg suurt valget pilti, kuid igale Tšehhovi vaatusele luua detailidega oma temaatika. Esimeses vaatuses kasutasin töövalgust, mis tekitas publikus võõrituse ning võttis ka nemad lavastusse kaasa. Teise vaatuse alguses kustas töövalgus ning keskmise sein ja ukсед värvusid siniseks (tegevusaeg talv ja vastlapäev). Kolmandas vaatuses räägiti linnas valitsevast tulekahjust ning seinad ja ukсед olid punased, mis öö lõppemise ja päikese tõusmisega kollasemaks muutusid. Neljanda vaatuse algus suuremaid muutusi kaasa ei toonud, kuid sõjaväelaste lahkumisega muutus kogu lavapilt stseen-stseenilt pimedamaks kuni viimase misanstseenini, kus kolm õde kõrvuti pingil istuvad ning neid valgustab vaid üksik ruut.

Kolmandas peatükis analüüsisin enda valikuid ja töötamist valguskujunduse loomise vältel. Kuna töotan Endla teatris valgusmeistrina, jäin seda lavastust hiljem ka teenindama. Tõin välja ka enda mõtted, mis tekkisid mul mitu kuud hiljem, kui lavastus oli juba mõnda aega repertuaaris olnud ning olin saanud valguskujundust reatendusele üles ehitada. Arutlesin selle üle, kas see on hea, et ei saanud valguskujundusest lahti lasta ning nüüd on mul võimalus iga kord uusi asju katsetada või muuta. Sellele küsimusele ma vastust ei ole leidnud, kuid ma olen õnnelik, et mul on olnud selline võimalus.

Valguskujunduse loomise tervikprotsessiga jäin ma väga rahule. Mul on hea meel, et sain koduteatris nii kiiresti lavastusele valguskujunduse luua, mis aitas mul trupi ja teiste maja töötajatega kiiremini tuttavamaks saada. Samuti olen õnnelik koostöö üle Endla teatri kunstilise juhi Ingomar Vihmariga, kellest olin ma varem palju lugusid kuulnud, kuid nüüd sain temaga ise ka päriselt koos töötada. See protsess lõi mulle head eeldused tulevasteks töödeks nii Endla teatris kui teistes Eesti etendusasutustes.

KASUTATUD KIRJANDUS

Jürisson, A. (2021, 26. november). "Kolm õde" läheneb esietendusele vaikselt, aga kirglikult. *Pärnu Postimees*.

Kann, K. (2022, 2. veebruar). Teatriarvustus. Kaja Kann: üks ütlemata põnev Tšehhov.

"Kolm õde". *EDASI.org*.

<https://edasi.org/115401/teatriarvustus-kaja-kann-uks-utlemata-ponev-tsehhov-kolm-ode/>

LEE filters. (s.a.). *Colour Filters*. <https://leefilters.com/lighting/colour-list.html>

Oidsalu, M. (2021, 8. detsember). Endla "Kolm õde": igatsus kuubis. *Pärnu Postimees*.

Purje, P.-R. (2022, 14. jaanuar). Kas vale saal, vale etendus?. *Sirp*.

<https://www.sirp.ee/s1-artiklid/teater/kas-vale-saal-vale-etendus/>

Sova, A. L. (2021). Kolm õde [Kavaleht]. Pärnu: Endla Teater.

Tšehhov, A. (2006). Kolm õde, *NÄIDENID* (lk 193-262). Avita.

Vihmar, I. (2022, 25. aprill). Autori intervjuu. Pärnu.

Vilgats, E. (2021, 23. november). Ingomar Vihmar toob Endla teatris lavale Tšehhovi "Kolm õde".

<https://kultuur.err.ee/1608412760/ingomar-vihmar-toob-endla-teatris-lavale-tsehhovi-kolm-ode>

LISAD

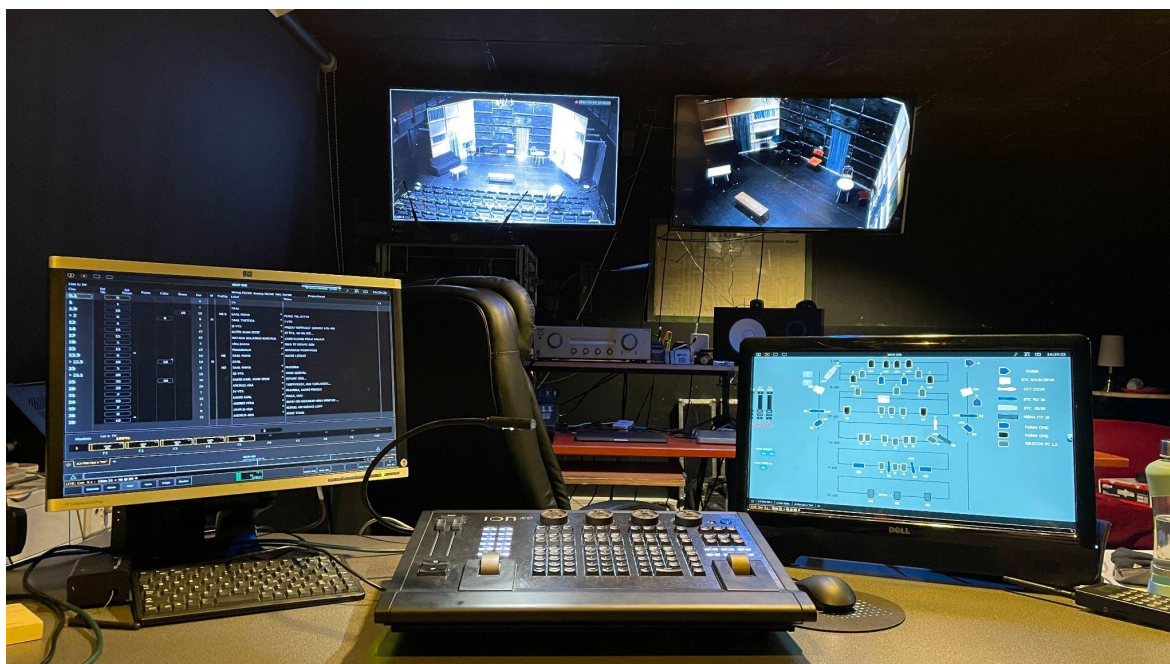
Lisa 1. Lavakujundus

Pilt 1. Lavakujundus töövalguses. (Foto: Iris Purge)

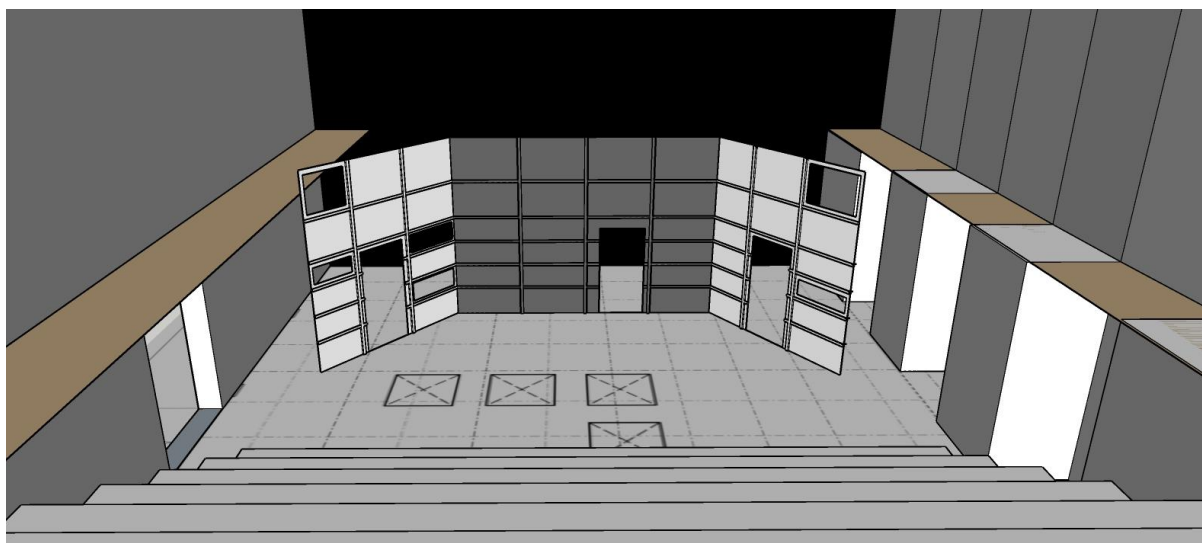
Lisa 2. Valguspult

Pilt 1. Küüni regulaator ja ETC Ion Xe valguspult. (Foto: Iris Purge)

Lisa 3. SketchUp mudel

Pilt 1. Lavakujunduse seinad

Lisa 4. Capture mudel

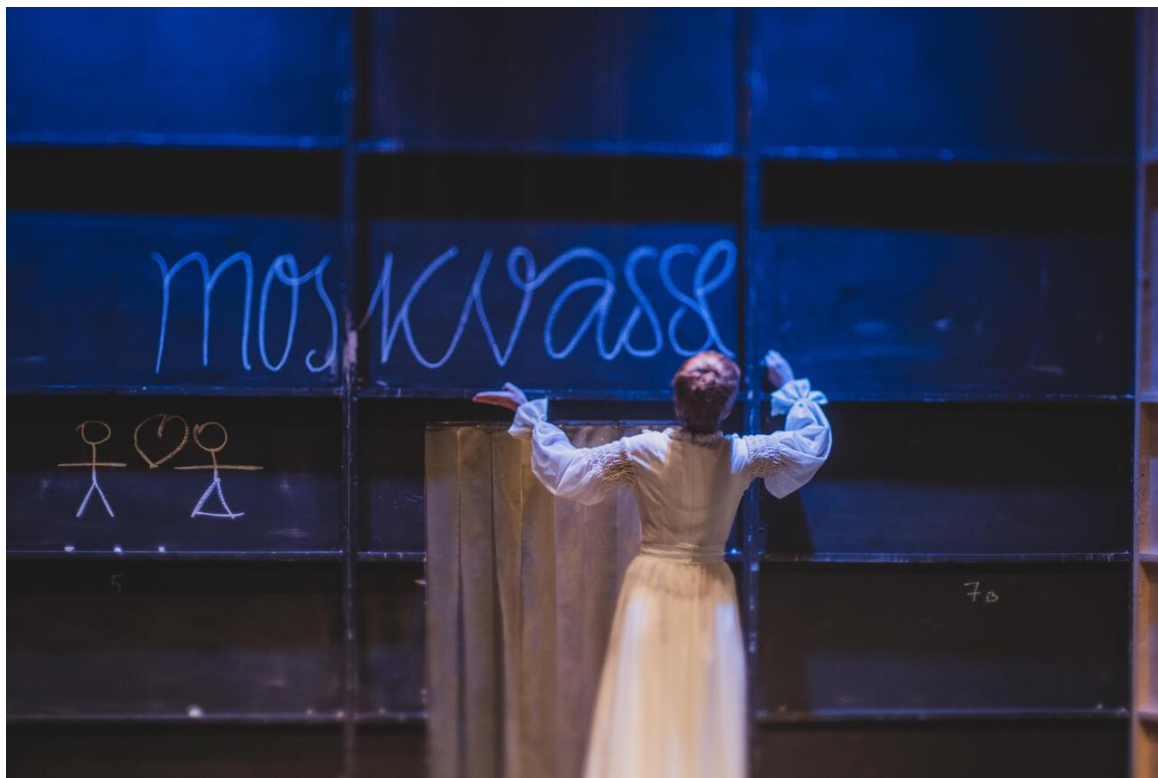
Pilt 1. II vaatus

Pilt 2. Hetk proovist, II vaatus (Foto: Iiris Purge)

Pilt 3. II vaatus lõpp. Irina kirjutab “Moskvasse³” (Foto: Gabriela Urm)

Pilt 4. III vaatuse peamine valguspilt. (Foto: Iris Purge)

Pilt 5. III vaatuse algus. (Foto: Gabriela Urm)

Pilt 6. *IV vaatuse peamine valguspilt. (Foto: Iiris Purge)*

Pilt 7. *Õed pingil valgusruudus. (Foto: Gabriela Urm)*

Pilt 8. Viimane koondumine ja lühtrivarjud. (Foto: Iiris Purge)

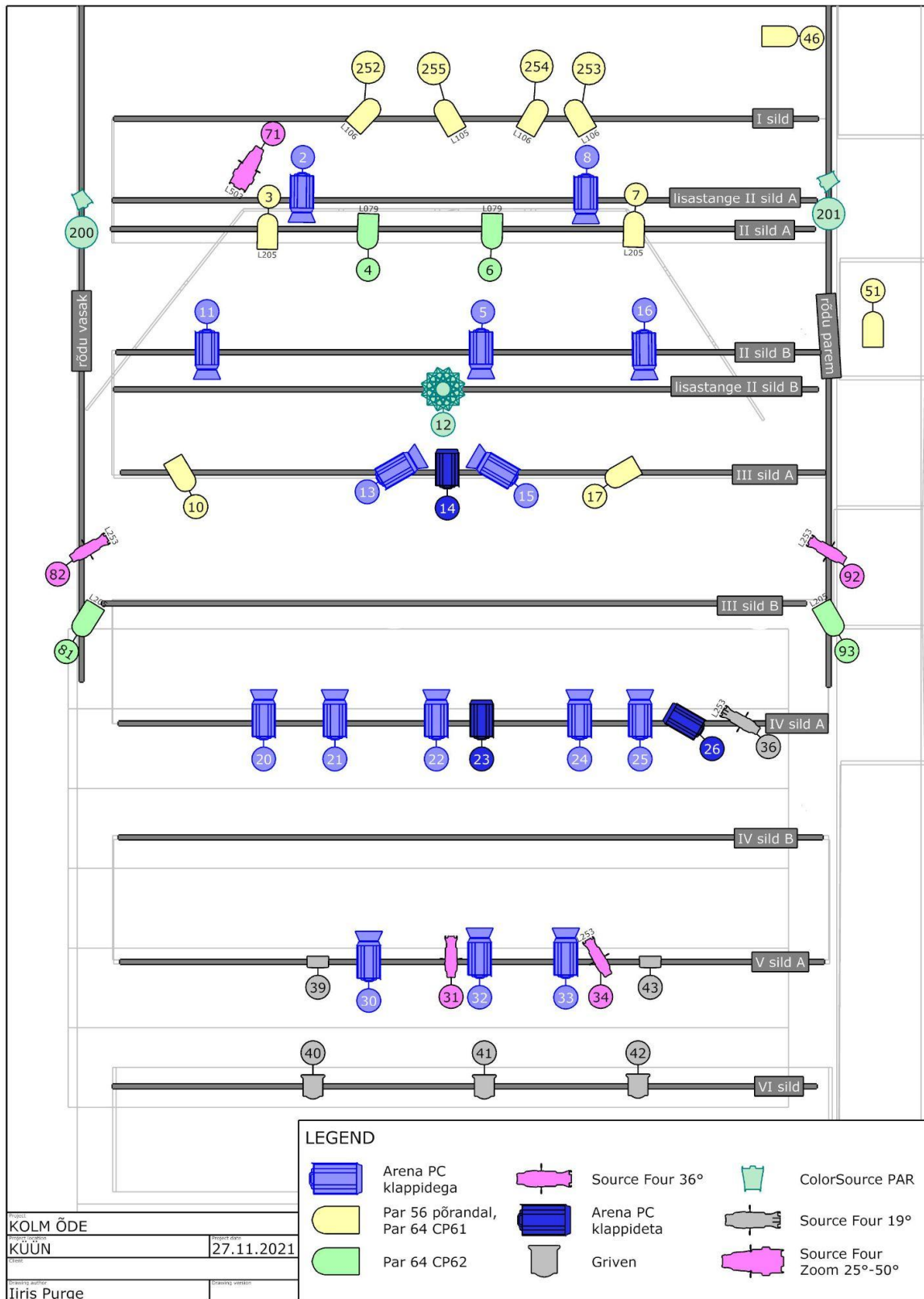

Lisa 7. Cue list ehk valguspildirida

Cue	Int Up/Down	Duration	Hang	Label	Notes
1	1	1		SAAL	
1.9	10	10	1.5	SAAL MAHA	PEALE TEL.JUTTU
2	0	0		SAAL + TV	I VTS
12	1	1		II VTS	PRIIDU TEKSTIST LOE 4NI
14	15	15		KLEER JAAN SISSE	EI TEA, VB ON SEE...
17	15	15		NATASA SOLJONOI KÕRVALE	CARITA/JANE ISTUMA
18	5	5		VIINA JOOMA	IKKA TE ISTUTE SIIN
22	15	15		MUUSIKAGA	KOONDUS MOSKVASSE

22.3	8	10	1	SAAL MAHA	KADRI LÄINUD
22.5	10	10		SAAL	
23	5	5	3	SAAL MAHA	MUUSIKAGA
23.1	10	10		III VTS	VÄRV SEINTEL
25	30	30		KADRI KARL JAAN SISSE	ISTUME SIIN...
28	20	20		ANDRUS ÄRA	TÕEPOOLEST, KUI VÄIKLASEKS...
31	7	7		IV VTS	MUUSIKA, KADRI PINGILE
34	10	10		KADRI KARL	MAŠA, UUU
35	7	7		ANDREI FERAPONT	KUHU ON KADUNUD MU MINEVIK...
36	8	8		JAAN JA OLGA	KÕIGEL ON KORD LÕPP...
38	10	25		ANDRUS ÄRA	...KOHE TOON
39	15	15		MÄRDI LAUL	... KUI TEAKS, KUI TEAKS
39.1	7	7		MÄRDI LAUL LÄBI	
40	7	7		KUMMARDUS	MUUSIKAGA
41	7	7		SAAL	

Lisa 8. Riputusplaan

Lisa 9. Suunanimekiri

TÖÖSILLAD

I sild

252 + 253 - PAR64 CP61 - L106 - omale poole, mööda külgseina. Pigem visata värvi sein
ette kui seinaha

254 - PAR64 CP61 - L106 - keskmine uks tagant valgustada. Võib visata üle seinaha ukse ette.

255 - PAR64 CP61 - L105 - keskmine uks tagant valgustada. Võib visata üle seinaha ukse ette.

II sild lisastange

2 - PC1,2kW - medium punkt, kontravalgus vasakule lavale tagumisele osale. Klappidega
vältida seinaha ja publikut

8 - PC1,2kW - medium punkt, kontravalgus paremale lavale tagumisele osale. Klappidega
vältida seinaha ja publikut

II sild

3 - PAR64 CP61 - L205 - otse ülevalt alla vasakule tagumisele lauaha ja toolidele, vältida
seinaha

4 + 6 - PAR64 CP62 - L079 - tagasein ühtlane pesu, pigem seinaha ette kui taha

7 - PAR64 CP61 - L205 - otse ülevalt alla paremale tagumisele lauaha ja toolidele, vältida
seinaha

11 - PC1,2kW - medium punkt, kontravalgus vasakule lavale eesmisele osale. Klappidega
vältida seinaha ja publikut

5 - PC1,2kW - medium punkt, kontravalgus lava keskele. Klappidega vältida publikut ja
lühtrit

16 - PC1,2kW - medium punkt, kontravalgus paremale lavale eesmisele osale. Klappidega vältida seinu ja publikut

II sild lisastange teine pool

12 - lühter, ch 5 seadmest vasakul, nii lähedal kui saab

III sild

10 - PAR64 - seade klämpist lükata stange suhtes viltu. punkt diivanile, vältida seinu

13 - PC1,2kW - medium punkt, eestvalgus parema seinu ette. Klappidega piirata ülemisega ukse kõrguselt, alumisega paar meetrit seinast ettepoole, paremaga seinast pool meetrit publikupoole, vasakuga laud-tool sisse

14 - PC1,2kW - medium punkt, keskmine sein suurelt ja seinu ette jätta meeter

15 - PC1,2kW - medium punkt, eestvalgus vasaku seinu ette. Klappidega piirata ülemisega ukse kõrguselt, alumisega paar meetrit seinast ettepoole, paremaga laud-tool sisse, vasakuga pool meetrit seinast publikupoole

17 - PAR64 - paremal pink punktina, vältida seinu, suunata pigem eestpoolt

IV sild

20 - PC1,2kW - medium punkt, eestvalgus vasakule lavapoolele, keerata klappid külglisein järgi. Ülemine klapp suunata ukse kõrguselt, alumine meeter seinu ette, parema klappiga vasak tool sisse, vasak klapp diivan sisse

21 - PC1,2kW - medium punkt, eestvalgus vasakule lavapoolele, otse. Ülemine klapp suunata keskmise ukse alt teise lipi kõrguselt, alumine klapp keskmine pink sisse, parem klapp lahti, vasak klapp laud-tool sisse

22 - PC1,2kW - medium punkt, eestvalgus lava keskmisele osale. Ülemine klapp suunata keskmise ukse alt teise lipi kõrguselt, alumine klapp keskmine pink sisse, parem ja vasak klapp lahti

23 - PC1,2kW - väike punkt, keskmise ukse kõrval tool

24 - PC1,2kW - medium punkt, eestvalgus vasakule lavapoolele, otse. Ülemine klapp suunata keskmise ukse alt teise lipi kõrguselt, alumine klapp keskmine pink sisse, parem klapp vasak tool sisse, vasak klapp lahti

25 - PC1,2kW - medium punkt, eestvalgus paremale lavapoolele, keerata klapid külkseina järgi. Ülemine klapp suunata ukse kõrguselt, alumine klapp meeter seinale ette, parema klapiga seinale servani, vasak klapp parem tool sisse

26 - PC1,2kW - medium punkt. pink, diivan ja diivanil istuja suurelt

36 - H19 - L253 - hard fcus - vasaku seinale parempoolne keskmine aken välja lõigata

V sild

30 - PC1,2kW - medium punkt, eestvalgus vasakpoolsele lavale. Ülemine klapp

31 - ETC36 - hard fcus - keskmine pink, ülemine serv kuni lauad-toolid liinini, alumine serv 30cm pingi ette, parem ja vasak serv meeter pingist väljapoole

32 - PC1,2kW - medium punkt, eestvalgus otse lavale

33 - PC1,2kW - medium punkt, eestvalgus parempoolsele lavale

34 - ETC36 - L253 - hard fcus, lühter täpselt välja lõigata

RÕDU

vasakpool

200 - ETC SourcePAR adr.200 - vasakpoolne külguks tagant

81 - PAR64 CP62 - L205 - vasakpoolne külge seinale eest riivakas, pigem seinale ette kui seinale taha

82 - ETC36 - L253 - hard fcus, lühter täpselt välja lõigata

parempool

201 - ETC SourcePAR adr.205 - parempoolne külguks tagant

92 - ETC36 - L253 - hard fcus, lühter täpselt välja lõigata

93 - PAR64 CP62 - L205 - parempoolne külgein eest riivakas, pigem seinä ette kui seinä taha

PÕRAND

46 - PAR56 - asukoht paremal pool horisondi ees kõlari kõrval. Seinte taga mööda maad, näitlejakäiguvalgus

51 - PAR56 - paremal koridoris suunaga publikupoolse ukse suunas otse, näitleja käiguvalgus

71 - ETC25-50 - L503 - hard fcus, medium punkt. Balletitornis, vasakpoolse seinä ja keskmise seinä nurgas, suunaga mööda seinä. Fookuses sama aken, mis channel 36. Lõigata nii väikseks kui saab, seinä laiuselt. Kontrollida, et kiir publikule silmä ei paistaks

Lisa 10. Filtrite nåited

253 Hampshire Frost

[View on leefilters.com / Find a Dealer](#)

A light frost effect.

	Source C 6774K	Tungsten 3200K
Transmission Y	-	-
x	-	-
y	-	-
Stop Value	< ¼	-

Light transmitted (Y%)
for each colour
wavelength (nm)

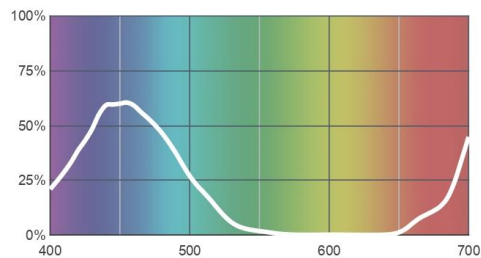
079 Just Blue

[View on leefilters.com / Find a Dealer](#)

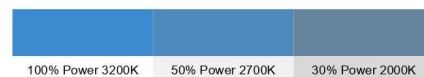
A good colour mixing blue.
Great for cyclorama lighting.

	Source C 6774K	Tungsten 3200K
Transmission Y	5.6%	4.3%
x	0.145	0.153
y	0.072	0.139
Absorption	1.25	1.36

Light transmitted (Y%)
for each colour
wavelength (nm)

Dimming Source Preview

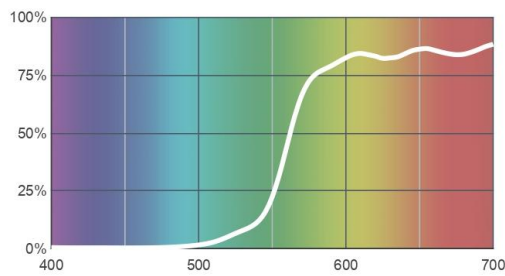

[View on leefilters.com](http://leefilters.com) / [Find a Dealer](#)

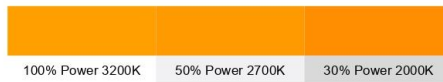
Good for light entertainment and functions. Creates a good fire effect when used with 106 or 104.

	Source C 6774K	Tungsten 3200K
Transmission Y	41.3%	50%
x	0.563	0.59
y	0.428	0.406
Absorption	0.38	0.3

Light transmitted (Y%) for each colour wavelength (nm)

Dimming Source Preview

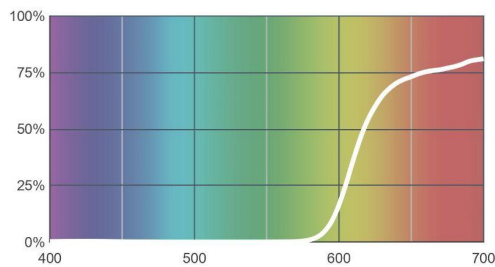

[View on leefilters.com](http://leefilters.com) / [Find a Dealer](#)

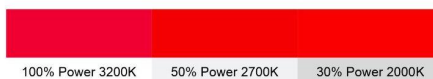
Strong red effect. Good with cyclorama lighting.

	Source C 6774K	Tungsten 3200K
Transmission Y	9.3%	12.8%
x	0.699	0.693
y	0.285	0.305
Absorption	1.03	0.89

Light transmitted (Y%) for each colour wavelength (nm)

Dimming Source Preview

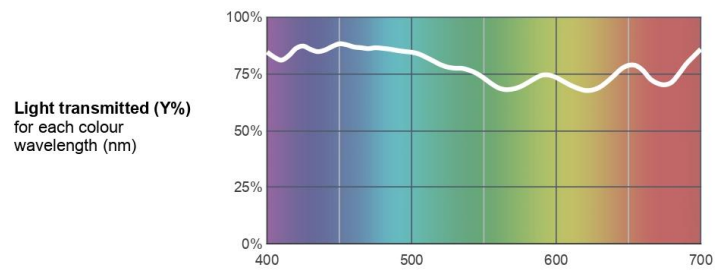

503 Quarter New Colour Blue

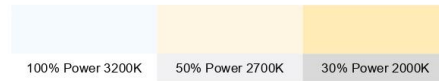
[View on leefilters.com](http://www.leefilters.com) / [Find a Dealer](#)

The lightest correction in the NCB series.

	Source C 6774K	Tungsten 3200K
Transmission Y	74.5%	73.5%
x	0.293	0.408
y	0.299	0.39
Absorption	0.13	0.13

Dimming Source Preview

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Iris Purge, (autori nimi)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose **Valguskujunduse loomine Endla teatri lavastusele „Kolm õde“**, (lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on Margus Vaigur, (juhendaja nimi)

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Iris Purge

20.05.2022